

Մշտնջենաւոր Սառնարաններ:

Մշտնջենաւոր սառնարան կամ սառնակոյտ կ'ըսուին այն մշտատե սառոյցի զանգուածները որոնք ընդհանրապէս ձորերու մէջ և բարձր լեռանց կողերուն վրայ կը ձևանան: Եւս սառնարանները երկու տեսակ են. առաջին՝ անոնք որ բարձր հովիտներուն մէջ են՝ որոնց չորս կողմը լեռներով պատած է. երկրորդ՝ անոնք որ բարձրաբերձ գագաթներու ծայրերուն վրայ ձևացած են: Եւս սառնարաններուն սկզբնապատճառը ամենայայտնի է. փորձով տեսնուած է որ անբաւ ձիւն կը ժողվուի Հելուէտիոյ բարձր ձորերուն յատակը, և տարւոյն մէջ ինը ամիս եկած անձրևը միակերպ սառելով՝ հետզհետէ սառին զանգուածը կը թանձրանայ. ասոնց վրայ աւելցնելու է այն ահագին ձեան հիւսերը որ լեռանց գագաթէն հոն կ'իջնան: Եւս կը հետևի որ չեն կրնար ամառուան տաքութեամբը լուծուիլ այն մեծամեծ գեղերը, և միանգամայն ոռոգուելով անձրևներէ կամ մէկալ հալած ձիւներուն ջրէն՝ կը սառնին դարձեալ ձմեռը և այն հրաշալի սառնակոյտները կը ձևացնեն, որոնց տեսքը կը զարմացնէ և կը յափշտակէ մարդուս միտքը:

Եւսնցմէ աւելի նշանաւոր են իրենց տարածութեամբն ու խորութեամբը՝ ընդարձակ հովիտներուն մէջ զտնուածները. ինչպէս Սառնաճառի Անդառաղ ըսուածը՝ Վամուռի հովտին մէջ, ու Կրինտելվալտինը, որ Հոգանոսի և Հոենոսի ջրերուն մեծ աղբիւրը կը սեպուի, և որոնք իրենց մեծութեամբը նշանաւոր եղած են. առաջինը՝ առանց ընդհատութեան մը հինգ փարսախ երկայնութիւն ունի, և երկրորդը տասնըհինգ. ասոնցմէ վերջը կու գայ Մառա Ափսիքիէի Կրէսի ըսուածը, և այլն: Եւսնց թանձրութիւնը կամ խորութիւնն ըստ տեղեաց տեղեաց կը փոխուի. սովորաբար ութսուն ոտք է Սառնաճառի անդառաղ ըսուածինը:

Եւս սառնակոյտներուն արտաքին տեսքը ուրիշ բանի մը չենք կրնար նմանցնել, եթէ ոչ ծովու ալիքներուն որ յանկարծական կերպով մը սառած ըլլան: Եւս ձորերս բիւր արգելքներով լեցուն են, և քալելու համար անդադար աշխատութիւն պէտք է: Եւս Զեղքուելու ըլլան թնդանութի կամ որոտման նման ահեղ ձայն մը կը հանեն. շատ վտանգաւոր է ճանապարհորդաց համար այս սառերուն մէջէն անցնիլը, վասն զի անկանոն կերպով դիզուած ձիւներով ծածկուած են աս սառնակոյտները, որով շատ անգամ այն Զեղքուածներուն մէջ կ'իյնան ճամբորդները և յուսահատաբար կը կորսուին:

Եւս Եւսնցմէ բնութեան հրաշալեաց գեղեցիկութիւնները ճիշտ նկարագրել սառի ահագին կոյտեր են ասոնք՝ որոնց գագաթներն ու կողերը ձիւնով պսակուած են, և հազար ու մէկ հիանալի ձեւերով կը բարձրանան ժայռերուն մէջէն. տեղ մը բուրգի ձև առած են ուրիշ տեղ մը դրասանքներ ձեւացած. հոս աշտարակներու պէս կը բարձրանան, հոն քարի կոյտի մը պէս դուրսցուած են, ոչինչ շարժման սպասելով որ վարի խորունկ անդունդին մէջ գահավիժին: Եւս ընդարձակ միայնութիւնը ու հոն տիրող վեհ լուծիւնն որ միայն կ'ընդհատի սառեղէն ժայռերուն խորտակման ձայնովը՝ որ զարհուրելի շառաւմամբ մը անջատուելով լեռներէն վար կը գլորին, և արևուն ճառագայթից ցոլացմունքը այն ադամանդեայ կոյտերուն վրայ այնպիսի ահաւոյ և կարգէ դուրս տալաւորութիւն մը կ'ընեն անցորդաց սրտին մէջ՝ որ կարծեթէ երկնային գաւառները կը թռչի և տիեզերաց արարչին քովը կը վերանայ:

Եւս սառնարաններուն վարի եզերքը՝ աւազի և քարի կտորուանքներու մեծամեծ կոյտեր կը գտնուին, որոնց լեռանց կործանմունքէն առաջ կու գան Կան դարձեալ այնպիսի սառնակոյտեալ որոնց չորս բոլորը պսակած և կը պատեն աւազի ու խճի կոյտեր: Եւսնցմէ դուրս այն ընդարձակ ձորերուն մէջ տե-

դերը կը տեսնուին բարձրաբերձ քա-
րանց կարկանդակներ որոնք մերձակայ լեռ-
ներէն շատ հեռու ըլլալով չկրնար մարդ
ընթերցել թէ ինչ կերպով ձեւացած են .
վասն զի կան այնպիսի բարձր քարա-
կոյտեր որ երեսուն ու քառասուն ոտք
սառին երեսէն աւելի բարձր են . ասոնց
ինչ կերպով ձեւանալուն վրայ ուսում
նականներն որոշ բան մը չեն կրցած ը-
սել . իսկ տեղացիներուն կարծիքն է որ
նոյն իսկ սառին աճելովը կը ձեւանայ
այս երևոյթս, որ շատ հաւանական կ'ե-
րևայ : Ասան զի ինչպէս որ յայտնի կը
տեսնուի այս քարակոյտներուն ստորո-
տը սառով ձեւացած է . որով եթէ հա-
լած ձիւներով և եթէ անձրեւներով
ծորին մէջ հաւաքուած ջուրը ձմեռուան
յրտէն սառելով, սառին քանակը կ'աճի
և բնականաբար վեր կը մղէ ան սառ-
նակոյտը, որուն գագաթը ծածկուած է
այն քարի կոշտովը, որ դրսուանց քարէ
բլուր մը կը տեսնուի :

Իայց ոչ ինչ նուազ վսեմ ու հրա-
շալի տեսարան մըն է Ժայռերուն եզե-
րաց վրայ հաստատուած սառոյցները՝
որոնք իրենց բունէն կտրուելով հեղեղի
մը պէս կ'ընթանան ինչուան լեռան ոտ
քը . այս իրենց թաւալմանը միջոց դի-
մացին եկած հողն ու քարը առջնէն
կը բշեն կը տանին . բայց այս աւելի
յաճախ կ'ըլլայ ամառը քան թէ ձմե-
ռը : Ա՛նձ խոհեմութեամբ պէտք է
շարժի այս տեղերս ճամբորդը և զգու-
շանայ մեծապէս որ անոնց տակը չթա-
ղուի . վասն զի ինչպէս կը պատմէ
Աօսիւր, 1761^{էն} յուլիսի մէջ՝ թանձ-
րահատոր սառնակոյտի մը տակէն անց-
նելու ատեն առաջնորդով մը, դուրս
ցցուած սառին այն ահագին կոյտը բըր-
դեր էր իր տեղէն ու գլորելով գացեր
ինկեր է վարը եղող անտառին վրայ ու
սաստիկ փնաս ըրեր էր :

Առավայց կարծիք է թէ սառոյցները
եթէ տարուան մէջ կ'աճին, և հե-
տեւալ եթէ տարուան մէջ ալ կը
նուազին իրենց առջի վիճակը առնելով .
անշուշտ այս կարծիքը իրենց ըրած դի-
տողութենէն ծագած է, որովհետեւ եր-

բեմն կ'ըլլայ որ ան տեղն ուր բնաւ սառ-
չկար, մէյմ'ալ յանկարծ սառի կոյտ մը
կը սկսի ձեւանալ : Իայց ինչպէս վերը
ըսինք թէ հաստատուն սառնամանիքներ
կան, ասկէ բնականաբար կը հետեւի
որ ինչպէս մէկ կողմանէ կը գոյանան,
մէկալ կողմանէ ալ հալելով կը պղտիկ-
նան, որով քիչ շատ համեմատութիւն
նին նոյն կը մնայ :

Իսկ այն սառոյցները որ ձորերու մէջ
չեն գտնուիր՝ այլ լեռանց կողերուն վրայ,
նոյն պատճառէ առաջ կու գան . ասոնք
երբեմն ձեան հիւսէ կը պատճառին որ
գլորելու ատենը լեռան կողին վրայ տա-
փարակ տեղւոյ մը հանդիպելով հոն կը
մնան . և կամ յորդ ձիւներէ որոնք լե-
ռան կողին երկայնութեամբ կը դի-
զուին քիչ զառ 'ի վայր ըլլալուն պատ-
ճառաւ, ու վերջը աւելի բարձր ձիւները
վար սահելով ասոնց վրայ կը դիզուին
ու հիւս կը ձեւացնեն : Երանց բարձր
գագաթները թէպէտ և ծածկուած են
ձիւնով, բայց ամենեւին չեն սառիր :

Մարդկային բնութեան աշխարհը և այլ խառնուածքները :

Իսխնիք մարդկային բնութեան մէջ
ինը այլ և այլ խառնուածք կը համ-
րէին, որոնք հիմա բոլորը մէկէն չորս կը
վերածուին, և են՝ արիւնային, մաշկային,
մշտմաղձային և մաշտային . աս չորս տե-
սակ խառնուածքը միանգամայն թէ
բնական են, թէ եկամուտ և թէ բա-
ղադրեալ :

Արիւնային խառնուածք . — Առ-
վուռն դէմք մը և սովորաբար կապոյտ
աչքեր, բարեկազմ և բարձրահասակ
մարմին մը, խարտեաշ կամ շագանա-
կագոյն մազեր, կարմիր և ախորժելի
գոյն մը, ճկուն և դիւրաշարժ անդամ-
ներ՝ բայց մարմնական աշխատութեանց
անյարմար, լայն և կապուտակային ե-
րակներ՝ լի արեամբ որ դիւրաւ իր
շրջանը կը կատարէ, վերջապէս աշխոյժ
բայց կակուղ և միակերպ երակի զարկ